

Oponentský posudek dizertační práce

Studijní program: P7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Informační a komunikační technologie ve vzdělávání

Student: Mgr. Klára Rybenská

Školitel: doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Název práce: **Postoje seniorů ke vzdělávání v oblasti informačních a komunikačních technologií**

Oponent: prof. PhDr. Jiří Škoda, Ph.D.

Pracoviště: Katedra pedagogiky a aplikovaných disciplín, Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem

Předložená dizertační práce je „druhým podáním“ zpracování tohoto tématu od Mgr. Rybenské. A mohu hned v úvodu konstatovat, že přepracovaná verze dizertační práce přinesla výrazné změny a výrazné posuny k lepšímu. Nyní má čtenář před sebou hotový a vyzrálý text, z něhož je možné čerpat inspiraci. Začnu tématem práce, které pokládám za navýsost vhodné a aktuální. Nezadržitelná a vskutku masivní digitalizace naší společnosti je fenomén, před kterým se nemůže uzavírat ani věková kohorta seniorů. A právě senioři jsou skupinou, která je v důsledku neznalosti moderních technologií také nejzranitelnější, resp. nejvíce ohrožena určitým diskomfortem. Přiblížení světa ICT seniorům je proto velmi záslužná činnost a zaslouží si i pozornost pedagogického, psychologického či sociologického výzkumu.

Dizertační práce Mgr. Rybenské má standardní členění. Teoretická část práce se skládá ze dvou hlavních bloků, z nichž první se týká vymezení základních pojmů a konstrukce jakéhosi teoretického rámce pro následující empirickou část. Tento blok práce je standardní, autorka používá nyní již recentní literaturu a další informační zdroje. Chápu tento blok jako „povinné cviky“, které musí každá kvalifikační práce obsahovat, ač jsou – přiznejme si to na rovinu – většinou ubíjejícím způsobem nudné. Zajímavost, přínosnost a novost textů se však začíná ke konci tohoto bloku stupňovat. Kapitola věnovaná vzdělávání seniorů v zahraničí a v České republice je již solidním analytickým přehledem, který čtenáři poskytuje srovnání přístupů ke vzdělávání seniorů v různých zemích světa. Analytické snahy autorky pak vrcholí ve druhém bloku teoretické části práce, který je zaměřen na přehled výzkumů vztahujících se k tématu práce, které byly provedeny v České republice i v zahraničí. Tato kapitola je možná nejcennějším počinem celé práce a lze jen litovat, že není rozpracována do podoby metaanalytické studie, která by ideu této kapitoly vědecky umocnila. Doporučoval bych autorce takovou metaanalytickou studii vytvořit, neboť takové studie se vždy dobře publikují.

Tím se zvolna dostáváme k empirické části práce. Ta je podle autorky založená na kvalitativním výzkumném designu. Je a není. Přemýšlím, jak bych spatřený žánr nejlépe pojmenoval... jde nejspíše o kvalitativní výzkum se silně kvantitativně metodologickou kontaminací. Celé to na mě působí dojmem, že se autorka ulekla kvantitativního designu a s ním spojeného statistického aparátu, a podlehla obecně oblíbenému omylu, že kvalitativní výzkum je vlastně lehčí a nepotřebuje k tomu žádnou statistiku. Výsledkem je – silně eufemisticky řečeno – smíšený design, který kombinuje oba přístupy, ovšem na základě mně zcela utajené logiky. Hned v úvodu empirické části práce jsou formulovány tzv. „předpoklady“. Přiznám se, že nevím, co to je.

Výzkumné předpoklady? Výzkumné hypotézy? Buď, jak buď, takovéto „předpoklady“ by měly být až výsledkem kvalitativního výzkumu! A měly by tvořit základ výzkumných hypotéz následného kvantitativního výzkumu. Jeden z formulovaných předpokladů (*Respondenti, kteří navštěvují některý z kurzů, vykazují v testu Subjektivní životní spokojenosti (Lašek, 2004) nadprůměrných výsledků.*) vyžaduje použití čistě kvantitativního výzkumného designu.

Další pozoruhodnosti mě zaujaly u výběru výzkumných metod, které v rámci svého šetření autorka použila. Uvádí rozhovor, případovou studii, kódování a dotazník. Zde bych si dovolil připomenout, že kódování není výzkumná metoda, ale je to už metoda zpracování získaných dat. Tedy v tomto případě (asi) dat získaných z rozhovorů. Důvod použití typické výzkumné metody kvantitativního výzkumu, jako je dotazníkové šetření, mi v kvalitativní výzkumné studii opravdu uniká a budu velice rád, pokud mi ho autorka v rámci obhajoby disertační práce vysvětlí. Tato kombinace výzkumných metod spolu s výběrem výzkumného vzorku pak vzbuzuje další mé otázky. S výzkumným vzorkem 30 respondentů tedy autorka dělala kvalitativně orientované rozhovory a se stejným vzorkem týchž respondentů dělala kvantitativně orientované dotazníkové šetření? Tak tomu opravdu nerozumím. Kvalitativní a kvantitativní design stojí na zcela jiných filozofických základech a směřují k diametrálně odlišným cílům! Jak potom může být realizován současně na stejném vzorku respondentů? Další nejasnost mám s použitým dotazníkovým šetřením. V něm autorka využívala podle jejích vlastních slov „standardizovaný“ dotazník *Subjektivní životní spokojenosti*. Podle autorčina „předpokladu“ by respondenti, kteří navštěvují kurzy ICT, měli dosahovat „nadprůměrných“ výsledků. Vůči čemu nadprůměrných? Kde jsou nějaké průměrné výsledky? Pokud je dotazník standardizovaný, pak musí mít stanovenou tzv. populační normu. Pak bych chápal, že má mysl porovnávat subjektivní životní spokojenost respondentů s populační normou. Ale pojmu „nadprůměrný“ v této souvislosti opravdu nerozumím. Také mi trochu uniká smysl případových studií. Tyto případové studie jsou založené na rozhovorech s vybranými respondenty. Ale rozhovory realizovala autorka se všemi respondenty! Proč tedy je nutné dělat vedle rozhovorů ještě případové studie, což jsou – soudě dle přiložených ukázek – opět jen rozhovory doplněné o určité anamnestické údaje? A přestože z původních 30 respondentů je pro případové studie vybráno 10 respondentů, stále se jedná o ty samé respondenty, kteří již byli podrobeni rozhovoru a dotazníkovému šetření. Vzniká tak podivný pel mel respondentů a výzkumných technik a výzkumných nástrojů, který působí dojmem, že jde původně o tři nezávislé výzkumné studie, každá s jinými cíli, které jsou v práci komprimované do jednoho konglomerátu, ze kterého není tak úplně jasné, co je vlastně cílem a smyslem celého šetření.

Navzdory těmto metodologickým nejasnostem jsou zaznamenané rozhovory dobře analyzované a na základě této analýzy autorka vytváří kategoriální systém, který je pro problematiku vzdělávání seniorů v oblasti ICT signifikantní. Kvalitně zpracovaná je i diskuse práce. Oceňuji, že se zde Rybenská vyvarovala obvyklých nešvarů diskusí kvalifikačních prací, jako je opětovná deskripce výsledků, nebo jakási sekundární rešerše, která ale nemá nic společného s vlastními dosaženými výsledky. Závěr je v této práci již skutečným závěrem, který obsahuje to, co od něj čtenář očekává.

Aby si autorka nemyslela, že v tomto posudku jsem na ni zvláště hodný, nedá mi to a musím se autorky ještě zeptat na použitou typologii seniorů ve vztahu k ICT. Jedná se o zařazení seniorů do kategorií autonomního, aktivního, nesystematického, heteronomního či pasivního uživatele. Jak tyto kategorie vznikly? Tato typologie je autorčinou proveniencí? Připomíná

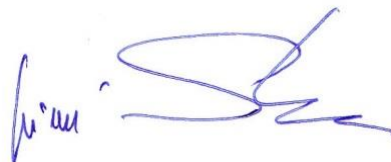
mi trochu Rogersovu typologii difuze inovací. Možná by stálo za to zjistit korelace mezi těmito dvěma typologiemi a dále s nimi pak výzkumně pracovat.

Závěr

Nuže, co říci závěrem posudku? Předložená dizertační práce ukazuje nepochybně značný kvalitativní posun oproti své předchozí verzi. Všechny závažné nedostatky byly odstraněny a tato současná dizertační práce je z mého hlediska plně akceptovatelná. Dizertační práce Mgr. Kláry Rybenské splňuje požadavky standardně kladené na dizertační práce v daném oboru. Doporučuji ji přijmout k obhajobě před komisí studijního oboru Informační a komunikační technologie ve vzdělávání ve studijním programu Specializace v pedagogice a po úspěšném obhájení **udělit titul** *philosophiae doctor* (Ph.D.).

V Ústí nad Labem dne 6. července 2020

Prof. PhDr. Jiří Škoda, Ph.D.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Jiří Škoda', written over a horizontal line.